

MOTİVASYONEL BİR GÜÇ OLARAK SOSYAL SERMAYE KAVRAMI VE RASYONALİTESİ

Yrd. Doç. Dr. İsmail KİTAPCI

Pamukkale Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü

e-posta: i.kitapci@yahoo.com.tr

Özet

Sosyal sermaye toplumdaki potansiyel kaynakları açığa çıkaran motivasyonel bir güç olarak sürdürülebilir büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında önemli bir role sahiptir. Günümüzün gelişmiş toplumlarında sosyal sermaye düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Sosyal sermaye sosyal normların önemine vurgu yaparak karşılıklı güvene ve işbirliğine dayalı bir toplumda ekonomik işlem maliyetlerinin azalacağını öngörmektedir. Aynı zamanda sosyal sermaye piyasa ve toplum arasındaki mesafeleri de yakınlaştıran kamusal bir mal olma özelliği ile ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, Sosyal Normlar, Ağlar

JEL Kodu: J20

SOCIAL CAPITAL CONCEPT AND RATIONALITY AS A MOTIVATIONAL FORCE

Abstract

Social capital has an important role in ensuring sustainable growth and development as potential sources reveal a motivational force in society. There seems to be a high level of social capital in today's advanced society. Social capital emphasizes that importance of social norms in a society based on mutual trust and economic cooperation foresees the reduction of transaction costs. At the same time social capital has come to the fore with properties of public good zoom in the distance between the market and society.

Keywords: Social Capital, Social Norms, Networks

JEL Code: J20

1.GİRİŞ

Günümüzün gelişmiş toplumlarında, Alvin Toffler'in üçüncü dalga olarak nitelendirdiği bilgi toplumunda sosyal sermaye kavramı yenilikçi bir üretim faktörü olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal sermaye iyi yönetildiğinde sadece üretiminde yer alanların fayda sağlamakla kalmayıp tüm topluma fayda sağlayan bir kamusal mala dönüşmektedir. Sosyal sermayenin hukuksal düzenlemeler yerine sosyal normların önemini ortaya çıkaran karşılıklı güvene, sosyal ağlara ve bağlara önem veren yapısı sosyal sermayeyi diğer sermaye türlerinden ayırmaktadır. Bu yüzden sosyal sermaye toplumdaki potansiyel enerjiyi açığa çıkaran çok ciddi motivasyonel bir araçtır. Bu noktada sosyal sermaye toplumu kendiliğinden sosyalleştiren bir özelliğe de sahiptir.

Bu çalışmada ilk olarak sosyal sermayenin diğer sermaye türlerinden farkları ve benzer yönleri ifade edildikten sonra farklı araştırmacıların sosyal sermayeye bakış açıları anlatılacaktır. Aynı zamanda sosyal sermaye rasyonalitesi ve sosyal sermayenin piyasa ile toplum arasındaki mesafeleri yakınlaştıran dayanışmacı yapısı ifade edildikten sonra sosyal sermayenin oluşmasında devletin rolünün ne olması gerektiği tartışılacaktır.

1.1. Farklı Sermaye Türlerinden Sosyal Sermayeye

İktisat disiplininde doğal sermaye, fiziki sermaye, beşeri sermaye, finansal sermaye gibi kavramlardan sıklıkla bahsedilmektedir. Buna karşın sosyal sermaye kavramı daha çok son yıllarda araştırma konusu olmaktadır. Her ne kadar sosyal sermaye kavramı yeni bir kavram gibi tanıtılmış olsa da sosyal sermaye kavramının kökleri çok eskilere dayanmaktadır. Sosyal sermaye diğer sermaye türlerinden farklı olduğu kadar diğer sermaye türleriyle yakın bir bağlantı içerisindedir. Sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma için sosyal sermaye kavramının bilinmesi önemlidir.

Sosyal sermaye teorisine ilişkin literatürde çok sayıda tanımlama bulunmaktadır. Fakat en kısa tanımlamayla sosyal sermaye teorisinin ifade etmek istediği mesaj çok açıktır: İlişkiler önemlidir. İnsanlar birbirleriyle ilişki kurarak ve bunun zaman içinde devam etmesini sağlayarak kendi başlarına başaramayacakları ya da sadece büyük zorluklarla başarabilecekleri şeyleri gerçekleştirebilmek için birlikte çalışabilirler. İnsanlar bir dizi iletişim ağıyla birbirine bağlanmaktadır ve ortak değerleri bu iletişim ağlarının diğer üyeleriyle paylaşma eğilimindedirler, bu

iletişim ağları bir kaynak oluşturmaları nedeniyle bir tür sermaye oluşumu olarak değerlendirilebilir¹ (Field, 2008: 1).

Sosyal sermayenin bu net tanımına bakıldığında sosyal sermayenin diğer sermaye türleriyle benzer ve farklı yönlerinin olduğu anlaşılabilir. İlk olarak fiziki sermaye ile olan ilişkisine bakılabilir. Sosyal sermaye ile fiziki sermaye arasındaki benzerlik, her ikisinin de varlığı nispetinde üretime yaptığı pozitif katkılardan anlaşılabilir. Diğer taraftan fiziki sermayede olduğu gibi sosyal sermayenin oluşumu için de uğraşmak ve gayret göstermek gerekmektedir. Sosyal sermayenin fiziki sermayeden farkı ise statik olmaması, beşeri sermayede olduğu gibi değişken yapıda olmasıdır (Tüysüz, 2011: 24). Bu noktada sosyal sermaye kullanılmadığı sürece varolan pozitif etkisini hiçbir zaman gösteremeyecektir. Sosyal sermayenin bu noktada ekonomik sermaye ile olan farklılığı da ortaya çıkmaktadır. Bu konuda Chamlee-Wright (2008) sosyal sermayenin ekonomik sermaye gibi homojen bir stok olmadığını ifade etmektedir (Pennington, 2014: 191).

Sosyal sermayenin tam olarak neyi ifade ettiğinin anlaşılabilmesi için beşeri sermaye ve ekonomik sermaye ile olan yakın bağlantılarına da bakmak gerekmektedir. Beşeri sermaye², üretime katılan işgücünün sahip olduğu ve genel anlamda insanın niteliğini vurgulayan bilgi, beceri, tecrübe ve dinamizm gibi

¹Modern kurumlar kurullarla yönetilmektedir. Karar alırken ve karar için başvuruda bulunurken kabul edilmiş prosedürler vardır ve genellikle sorumluluklar bireyle değil bireyin bulunduğu konumla tanımlanmaktadır. Ancak çoğu insan bir şeyin olmasını istediğinde bu resmi kuralları ve sorumlulukları önemseyecek ve tanıdıkları biriyle konuşmaya başlayacaktır. Önemli kararlar neredeyse her zaman belirli bir ölçüde risk ve belirsizlik içerir. Eğer biri yeni bir iş arıyorsa ya da birisi bir diğerini işe almayı planlıyorsa eğer arabalarının bakımını yaptırmak veya çamaşır makinelerini tamir ettirmek için birini arıyorlarsa taşınmayı düşünüyorlarsa resmi prosedürleri uygulamak başarının garantisidir. İnsanlar bir şeyin olmasını istediklerinde çoğunlukla resmi sistemden kaçınıp tanıdıkları insanlarla konuşmayı tercih ederler. Güvenilir arkadaşlara, aileye veya tanıdıklara başvurmak bürokrasiyle uğraşmaktan daha az streslidir ve bunun genellikle daha hızlı ve daha iyi bir sonuç verdiği görülmektedir Çok klişe gözükse bile ne bildiğin değil kimi tanıdığın önemlidir. Daha açıkçası hem ne bildiğin hem de kimi tanıdığın yararlıdır (Field, 2008: 3).

²Sosyal sermayenin beşeri sermayenin neredeyse yerini alması, yeni bir anlayış değildir. Dilde ve entelektüel atmosferde yaşanan bir değişiklikten ibarettir. İşte bu değişiklik sosyal sermaye kavramının doğuşuna sebep olmuştur (Fine, 2011: 127).

pozitif değerler olarak tanımlanmaktadır. Bireye kazandırılan bu değerler, üretim sürecinde kullanılan diğer faktörlerin verimliliğini artırırken aynı zamanda yeni teknolojilerin icadı ve rasyonel bir şekilde kullanılmasına da imkan sağlamaktadır (Koç, 2013: 243). Aynı zamanda sonuçlar açısından sosyal sermaye, beşeri sermayenin bağlamsal tümleyicisi olma fonksiyonuna da sahiptir. Sosyal sermaye zekanın, eğitimin ve yaşça büyüklüğün getirilerinin, kişinin, piyasa ya da hiyerarşilerin toplumsal yapısı içerisindeki yerine kısmen bağlı olduğunu öngörür. Beşeri sermaye bireysel yeteneklere atıfta bulunurken, sosyal sermaye fırsatlarla ilgilidir (Fine, 2011: 185). Bu noktada ekonomik sermaye, kişilerin banka hesaplarında ve beşeri sermaye zihinlerinin içinde iken, sosyal sermaye kişilerin sosyal ilişkilerinin yapısına özgüdür. Bir kişi sosyal sermaye sahibi olmak için kendi avantajının gerçek kaynağı olan diğer kişiler ile ilgilenmek zorundadır. Buna göre, sosyal sermaye temelde kişilerin ilişkilerinden kaynaklanmaktadır (Seçer, 2009: 105).

Sosyal sermayede bireylerarası ilişkilerin önem taşıması sosyal sermayenin ağlara verdiği önemle ilgilidir. Sermayenin diğer türlerinde, bireyin karar vererek istediği sermaye türünü elde etmesi mümkün olabilir. Örneğin, bir kişi beşeri sermayesine yatırım yapma kararı alabilir ve gerekli eğitimi alarak o meslek sahibi olabilir. Ya da fiziksel sermayeye bedelini ödeyerek sahip olabilir. Fakat sosyal sermayenin edinimi bireyin kendi başına gayretinin ötesinde; topluluğun ahlaki normlarının alışkanlık haline gelmesini, sadakat, dürüstlük gibi erdemlerin kazanılmasını ve bireylerin birbirlerine bağlılığını gerektirmektedir (Tüysüz, 2011: 25, 26). Bu noktada sosyal sermaye kavramını Becker'in ifadesiyle 'kalıcı bir etkiye sahip, sosyal ya da piyasa dışı herhangi bir etkileşim' olarak tanımlamak mümkündür. Esas itibarıyla sosyal sermaye doğal sermaye, fiziksel sermaye ve beşeri sermaye (kişisel sermaye) gibi diğer sermaye biçimlerinden artakalan yeri doldurmaktadır. Bu artakalanlar da; ağlar, gelenekler, kurumlar, sivil toplum ve ailelerden oluşmaktadır (Fine, 2011: 42).

Sosyal sermaye kavramının bu yenilikçi, sezgisel ve de en önemlisi motivasyonel gücü iki kaynaktan gelmektedir ya da beslenmektedir, ilk olarak sosyal sermaye sosyalliğin olumlu sonuçları üzerine odaklanmakta, ikinci olarak ise sermayenin parasal olmayan şekliyle ilgilenmekte, özellikle sosyal sermayenin işlem maliyetlerini azaltacağı ifade edilmektedir (Portes, 1998: 2, 3).

Uluslararası kuruluşlar da sosyal sermaye konusundaki çalışmalara ağırlık vermişlerdir. OECD teşkilatı sosyal sermayeyi 'gruplar arasındaki işbirliğini kolaylaştıran ağlar ve paylaşılan değer ve normları' olarak ifade ederken Dünya Bankası daha geniş bir tanımlama çabası içine girmiştir. Bu tanımlama çabasına

göre de sosyal sermaye toplumun sosyal etkileşiminin nitelik ve niceliğine şekil veren, kurumlar, ilişkiler ve normlara göndermede bulunmaktadır. Sosyal sermaye sadece toplumun temelini oluşturan kurumların bir toplamı değil aynı zamanda onları birbirine bağlayan bir zımk görevi de görmektedir” (Şan, 2007: 76).

Dünya Bankası'nın yaklaşımına göre sosyal sermaye, doğal sermaye ile başlayan fiziksel ve beşeri sermayelerden geçerek hareket eden bir ilerlemenin nihai neticesidir. Doğal sermayenin, fiziksel ya da mamul sermayenin ve beşeri sermayenin alışlageldik bileşimlerinin, sosyal sermayeyi de içerecek şekilde genişletilmesi gerekir. Sosyal sermaye toplumun içsel, sosyal ve kültürel bütünlüğünü insanlar arasındaki etkileşimi yöneten norm ve değerleri ve bunların içinde gömülü olduğu kurumları anlatır. Bu yönüyle sosyal sermaye toplumları bir arada tutan bir tutkaldır. O olmadan ekonomik büyüme ya da refah olmaz; sosyal sermaye olmadan, toplum bütünüyle çöker (Fine, 2011: 258, 259).

Şüphesiz bu durumda sosyal sermaye sürdürülebilir büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesinde çok büyük bir motivasyonel bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu motivasyonel gücün ekonomiye nasıl yansıdığı konusunda sosyal sermaye literatüründe birçok çalışmaya rastlamak mümkündür. Örneğin Pierre Bourdieu, James Coleman, Francis Fukuyama ve Robert D. Putnam gibi sosyal sermaye konusunda öncü çalışmalara imza atan birçok araştırmacı bulunmaktadır. Sosyal sermaye kavramını daha iyi öğrenebilmek için farklı araştırmacıların bu konudaki araştırmalarının incelenmesi gerekmektedir.

1.2.Görünmez El'den Kamusal Mal'a : Sosyal Sermayenin Farklı Anlamları

Sosyal sermaye kavramının ilk kullanıcılarından Lyda Hanifan (1916) sosyal sermayeyi, bireyler arası ilişkiler açısından ele almış ve bireylerin gündelik hayatlarındaki somut kavramlardan ayrı tutarak, iyi niyet, arkadaşlık ve sosyal birlikteliği meydana getiren, bireyler ve aileler arasındaki ilişkiler olarak tanımlamıştır (Tüysüz, 2011: 10). Son dönemlerde ise sosyal sermaye kavramını sosyal ve ekonomik bütünlüğü kapsamında inceleyen Bourdieu (1986), sosyal sermaye ile beşeri sermaye arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışan Coleman (1990), sosyal sermayeyi özellikle katılım ve işbirliğine sağladığı katkılar açısından inceleyen Robert Putnam (1993) aynı zamanda güveni sosyal refahın yaratılması ve ekonomik gelişmenin sağlanması için temel motivasyon kaynaklarından biri olarak gören Fukuyama (1995) sosyal sermaye kavramının gelişimine önemli katkılar sağlamışlardır (Aktan ve Çoban, 2007: 6).

Öncelikli olarak Bourdieu sosyal sermayeyi gerçekte veya uygulamada karşılıklı tanışıklık veya tanımaya dayalı olarak az ya da çok kurumsallaşmış, uzun ömürlü iletişim ağına sahip olması nedeniyle bir bireyin veya bir grubun haklı olarak hissesine düşen kaynakların bir toplamı olarak ifade etmektedir. Bourdieu sermayenin yalnızca ekonomik teori tarafından kabul edilen biçimiyle değil bütün biçimlerinin etkisini kabul etmeden sosyal dünyayı anlamının imkansız olduğunu belirtmiştir. Bourdieu'ya göre bağların yoğunluğu ve dayanıklılığı çok önemlidir. Sosyal sermaye uzun süreli iletişim ağlarına sahip olmaya bağlı gerçek ve potansiyel kaynakların bütününe temsil etmektedir (Field, 2008: 20-23).

Bourdieu, sosyal sermayeyi sadece üretenler tarafından fayda sağlanan bir kavram olarak ifade ederken, Coleman sosyal sermayeyi yalnızca onu gerçekleştirmek için çaba gösterenlerin yarattığı ve onların faydalanabileceği değil yapının bütün parçaları tarafından kullanılabilir mükemmel bir 'kamusal mal' olarak betimlemiştir (Field, 2008: 33). Coleman'ın yaklaşımına göre klasik iktisat teorisindeki 'görünmez el' (invisible hand) ne ise sosyal sermaye de odur (Şan, 2007: 74). Coleman (1998) sosyal sermayenin beşeri sermaye üretiminde önemli bir faktör olduğunu ifade etmekte birlikte aynı zamanda sosyal sermayenin kişilerarası ağların bir toplamı olduğunu da ifade etmektedir³ (Dasgupta , 2005: 17, 18).

Coleman'a göre sosyal sermaye aile bağlarına ve toplumun sosyal kurumlarında varolan ve bir çocuğun veya gencin toplumsal ve bilişsel gelişimine faydalı birtakım kaynaklardır. Bu kaynaklar insanlara göre farklılık gösterir, çocukların ve gençlerin insani sermaye gelişimi içinde önemli bir avantaj oluşturur. Coleman'a göre dini kurumlar ailenin ötesinde nesilleri keşiştiren, toplumda var olmaya devam eden kurumlardır. Bu nedenle dini kurumlar yetişkin toplulukların sosyal sermayesinin gençler ve çocuklar için de ulaşılabilir olduğu nadir bir sosyal sermaye çeşididir (Field, 2008: 33, 37).

Coleman sosyal sermaye kavramını, eğitimde öğrencilerin başarı durumları üzerine yaptığı çalışmalarda kullanmıştır. Amerika'da lise öğrencilerinin başarı ve okuldan ayrılma nedenlerini, çalışmalarında üç bileşene göre açıklamıştır. Bunlar finansal sermaye, beşeri sermaye ve sosyal sermayedir. Finansal sermaye çocuğun eğitimi için gerekli olan ekonomik kaynak, beşeri sermaye ailenin eğitim düzeyinin etkisini, sosyal sermaye de aile içindeki yakın ilişkinin yanı sıra aile ve

³Bourdieu (1986) sosyal sermayenin sosyal etkileşimler sonucunda bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde oluşturabileceğini ifade etmektedir (Chou, 2006: 892).

okul ilişkilerini kapsamaktadır. Coleman'ın araştırma sonucuna göre finansal ve beşeri sermayenin yanında, sosyal uyum ile ifade edilen sosyal sermaye de çocukların okuldan ayrılmalarında etkilidir. Ayrıca sosyal sermaye, yalnızca elit kesimde değil, varoşlarda da başarı düzeyini etkileyen bir kavramdır (Tüysüz, 2011: 11, 12).

Coleman sosyoloji ve ekonomi bilimlerini ortak kullanarak disiplinler arası bir çalışma yapmış, sosyal sermaye kavramını, ekonomide kullanılan “rasyonel tercih kuramı” çerçevesinde açıklamıştır. Coleman'a göre sosyal sermaye, insanların mevcut çıkarlarına en uygun olan rekabet durumunda bile neden işbirliği yapmayı seçtikleri sorusuna bir cevap sunmaktadır. Bundan dolayı, klasik iktisat teorisindeki görünmez el ne ise sosyal sermaye de odur⁴ (Tüysüz, 2011: 12).

Sosyal sermaye kavramına farklı bir bakış açısı da Francis Fukuyama'dan gelmiştir. Fukuyama'ya göre sosyal sermaye insanların ortak amaçlar için gruplar ya da organizasyonlar halinde bir arada çalışabilme yeteneğidir. Bu kavramla ekonomik süreç içerisinde sermayenin toprak, fabrika, makineler gibi somut üretim faktörleriyle artık daha az ifade edildiği buna karşılık giderek bilgi ve insanoğlunun çeşitli becerileri gibi niteliklere büründüğü kastedilmektedir (Fukuyama, 2005: 26). Başka bir tanımında ise Fukuyama sosyal sermayeyi insanlar arasında işbirliğini güçlendiren informal (*sosyal normlar*) normlar olarak tanımlamıştır. Bu normlar karşılıklılık, güven ve işbirliği esasına dayalı normlardan oluşmaktadır (Fukuyama, 2000: 3). Fukuyama güven kavramını sosyal sermayenin ana unsuru olarak tanımlayarak sosyal sermayenin bir toplumda ya da bir toplumun belirli bölümlerinde güvenin hüküm sürmesinden doğan bir kapasite olduğunu ifade etmektedir⁵. Siyaset bilimci Eric Uslaner ise sosyal sermayenin bir değerler sitemini özellikle sosyal güveni yansıttığını ifade

⁴James Coleman'ın sosyal sermaye kavramına getirdiği yaklaşımlarda kamu mallarının ya da piyasa kusurlarının üstesinden gelme yeteneği olarak analitik açıdan sabitlenmiş bir sosyal sermaye anlayışından yararlanılmaktadır. Bunun dışında Coleman'ın sermayesi baştan aşağı toplumsallıktan ve tarihsellikten uzaktı; sermaye, piyasa ve piyasa dışı ilişkilerin varsayımsal ayrımı kabul edildiği kadarıyla tarihsel açıdan sabittir (Fine, 2011: 115).

⁵ Güven sosyal sermayeyi oluşturan unsurların değil, sosyal sermayenin bir sonucudur. Woolcock'un ileri sürdüğü gibi güven ve karşılıklılık sosyal ilişkilerin belirli birleşimleri içinde ve onlar tarafından beslenir ama sosyal ilişkilerden bağımsız olarak varolamazlar. Sosyal sermayeyi tanımlarken yalnızca hatta çoğunlukla sonuçlardan ziyade kaynakların üzerinde odaklanılmalıdır. Sonuçların ortaya çıktığı yolları araştırırken, yalnızca sosyal sermayenin unsurlarını değil aynı zamanda onun harekete geçirilme yollarının da işlenmesi gerekmektedir (Field, 2008: 199).

etmiştir. Fukuyama bizzat güvenin sosyal düzenin esas temeli olduğunu vurgulamıştır. Toplumlar karşılıklı güvene dayanır ve onsuz kendiliğinden ortaya çıkamazlar (Field, 2008: 88).

Fukuyama, ekonominin sağlığı için kritik bir önemi olan ve güvenin eridiği bir pota olarak; sosyal sermayenin toplumun kültürel köklerine yaslandığını ifade etmektedir. Bu yönüyle sosyal sermaye; bireylerdeki yardımseverlik duygusu, dürüstlük, görev ve sorumluluk bilinci, birbirine güvenme ve sosyal normlara uyum sağlama gibi sosyal erdemlerin ortak adı olarak da ifade edilebilir. Öyle ki; sosyal sermaye Hristiyanlık gibi dini bir öğreti sonucunda ortaya çıkabileceği gibi Konfüçyüsçülük gibi etik/ahlaki bir öğreti sonrasında da ortaya çıkabilir (Fukuyama, 2000: 3). Bu yüzden sosyal sermaye heterojen bir yapıya sahiptir.

Fukuyama, ekonomik faaliyetler daha karmaşıklaştıkça ve daha ileri teknoloji ürünleri varoldukça güvenin daha önemli bir rol oynadığını belirtir; hatta verimlilik artışlarının da işçilerin sosyal sermayelerine dayanan sabit hiyerarşilerden elde edildiğini ileri sürmektedir. Örneğin etkili Amerikalı ekonomist Michael Porter küreselleşme sürecinde firma gruplarının belirli bir yerel bölgede toplanmasının hammaddeye kolay erişim gibi bazı eski nedenlerinin öneminin azaldığını ileri sürerken yeni ekonomide firmalar bu gruplardan örneğin bilgi ve uzmanlığa erişim kazanmak açısından da faydalanabilirler (Field, 2008: 164).

Fukuyama'nın da vurguladığı gibi, yasa, sözleşme ve ekonomik rasyonalite sanayi sonrası topluluklar için gerekli ancak tek başına yeterli olmayan modern unsurlardır. Bunun yanı sıra modern toplumlar rasyonel çıkarılardan ziyade alışkanlıklara dayalı, karşılıklı ilişkiler, ahlaki yükümlülükler ve topluluğa karşı görev ve güven gibi değerlerle de bezenmiş olmalıdır. Fukuyama'ya göre bunlar hiç de modası geçmiş şeyler değildir. Aksine modern toplumun başarısı için vazgeçilmez nitelikte öneme sahiptirler. Fukuyama 'güçlü ve istikrarlı bir aile yapısı ve dayanıklı toplumsal kurumlar, bir hükümetin merkez bankası ya da ordu yaratması gibi yasayla var edilemez' dedikten sonra güvenin düşük olduğu toplumlarda büyük ölçekli sanayiler yaratmanın tek yolunun devlet müdahalesinden geçtiğini, oysa yüksek güvenli bir toplumda bu iş için devlet desteğine gereksinim duyulmadan sivil güçlerin kolaylıkla başarılı olabildiklerinden söz etmektedir (Şan, 2007: 75, 76). Fukuyama piyasa ekonomisinin yüzde seksen oranında doğru olduğunu savunurken, yüzde yirmilik sorunun özellikle Neoklasik iktisadi yaklaşımların ekonomik analizlerinde irrasyonel faktörleri dikkate almamasından kaynaklandığını, kültür ve güven gibi

sosyal sermaye değişkenlerinin iktisadi analizlere katılması gerektiğini ifade etmektedir (Fukuyama, 2005: 33).

Sosyal sermaye konusundaki önemli araştırmacılardan bir diğeri de Robert D. Putnam'dır. Putnam'a göre sosyal sermaye sosyal kurumun koordine edilmiş eylemlerini kolaylaştırarak toplumun etkinliğini arttıran güven, normlar ve iletişim ağları gibi özellikleridir (Field, 2008: 5). Putnam'a göre sosyal sermaye iletişim ağları, normlar ve güven gibi katılımcıların paylaşılmış nesnelere sürdürebilmek için bir arada hareket etmelerini sağlayan sosyal yaşamın özellikleri olarak ifade edilmiştir (Field, 2008: 44). Putnam derneklere olan üyeliklerin karşılıklı faydaya dayalı işbirliğini güçlendirerek koordinasyonu kolaylaştıracağını ifade etmektedir (Iyer, Kitson ve Toh, 2005: 1017).

Putnam yatay olarak özellikle yurttaşlık bağları ve bu bağların devletin performansı üzerinde yaptığı etki aracılığıyla biçimlenen bir sosyal sermaye anlayışına yaptığı vurgu ile diğerlerinden ayırır (Fine, 2011: 165). Putnam'a göre toplumsal katılım ne kadar fazla olursa o toplumda sosyal sermaye de o derecede gelişmiş demektir. Bu şekilde olan bir topluma Putnam "*civic community*" yani *yurttaşlık topluluğu* adını vermektedir. Bu durumda yürütülen toplumsal ilişkiler karşılıklılık esasına ve yardımlaşmaya dayanan yatay ilişkilerdir. Diğerinde ise otorite ve bağımlılıktan oluşan dikey ilişkilerden söz edilecektir. Putnam'ın yurttaşlık topluluğu adını verdiği yapıda dernekler ve yardımlaşma yapıları son derece gelişmiştir (Şan, 2007: 75). Putnam'ın sosyal sermaye konusunda öne çıkan yapısı sivil topluma verdiği yüksek önem ve katılımcılığa yaptığı vurgudan kaynaklanmaktadır.

Putnam birçok kez ABD'nin toplam sosyal sermaye birikiminin düşüşte olduğunu iddia etmiştir. Bu iddiayı desteklemek için gönüllü derneklere katılım oranları, bireylerarası karşılıklı güven seviyeleri, oy verme oranları ve sosyal olma derecesi gibi göstergelerin giderek azaldığını ifade etmektedir (Field, 2008: 135). Putnam'ın Amerikan sosyal sermayesinin azalışını göstermek için kullandığı bir diğer unsur televizyonun yaygınlaşmasıdır; çünkü televizyonun ev dışındaki diğer eylemlere yer bırakmadığı düşünülür (Fine, 2011: 154). Bowling salonlarında tek başlarına oynayan insan resimleri, insanların ortak kamusal alandan koştuklarını göstermekte ve Putnam'ın Amerika'daki bowling liginin düşüşüne dair kanıtını desteklemektedir⁶ (Field, 2008: 6).

⁶Sosyal sermaye konusundaki en ünlü eserlerden birisi de Robert D. Putnam'ın "Bowling Alone: America's Declining SocialCapital" ("Tek Başına Bowling Oynamak: Amerikan Sosyal

Sosyal sermaye konusunda yapılan bu tanımlamalar sosyal sosyal sermayenin birçok boyutunun olduğunu göstermektedir. Foley ve Edwards tarafından yapılan tanımlama bütün tanımlamaların bir özeti olarak değerlendirilebilir. *'Ne genel anlamıyla kaynaklar, güven ve karşılıklılık gibi tutum ve normlar; ne de ağ ve kurumlar gibi toplumsal altyapılar kendi başlarına sosyal sermaye olarak anlaşılabilir (...) Toplumsal ikiliklerin bireysel ve ortak eylemleri nasıl kolaylaştırdığını anlamının anahtarı; bu ilişkilerin kullanım değerinin ve akışkanlığının içinde bulunduğu özgül toplumsal bağlama bağlı olduğunu kabul eden bir sosyal sermaye anlayışında yatar'* (Fine, 2011: 177).

1.3.Sosyal Sermaye Bileşenleri: Ağlar, Normlar ve Yaptırımlar

Bir insanın sosyal sermayeye sahip olması için diğer insanlarla ilişkili olması gerekir. Sosyal sermaye, toplumun toplumsal yapıları içerisinde gömülü, insanlara eylemlerini koordine etme ve hedeflerine ulaşma imkanı veren norm ve toplumsal ilişkiler ağı olarak nitelendirilebilir (Fine, 2011: 280). Bu nitelendirme ışığında sosyal sermayeyi oluşturan bileşenlerin ağlar, normlar ve yaptırımlardan oluştuğu söylenebilir.

1.3.1.Ağlar

Sosyal sermaye kavramı esas itibariyle toplumun üyelerine geniş ölçekte pozitif değer oluşturan kişilerarası ağlarla ilgilenmektedir. İnsanlar doğuştan belli ağlar içinde doğmuş olurlar (Dasgupta, 2005: 12, 13). Kişiler arasındaki ağlar insanları birbirlerine bağlayan iletişim kanalları ağı olarak düşünülebilir. Ağlar bir çekirdek aile ya da akraba grubunda olduğu gibi sıkı dokulu bir birimi ve Uluslararası Af Örgütü örneğinde olduğu gibi kapsamı geniş bir birimi içerebilir. Belli ağların içinde dünyaya geliriz ve yaşadıkça yeni ağlara dahil oluruz. Uzun dönemli olsun ya da olmasın kişisel ilişkiler ağlar içinde ortaya çıkan özelliklerdir (Dasgupta, 2011: 102).

Eğer kişi zengin bir ilişkiler ağını miras olarak devralmışsa yeni ilişkiler kurmanın sağlayacağı yararlar az olur. Bunun bir başka ifadesi miras olarak devralınmış ağları kullanmamanın maliyetinin yüksek olmasıdır. Devralınmış bağlantıları kullanmaktan vazgeçmenin kişinin çıkarına uygun olabilmesi için bundan önce dışarıdaki imkanların çok iyi olması gereklidir. Ailemizden ve akrabalık

Sermayesinin Düşüşü") adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada yazar Amerikan toplumundaki sosyal sermayenin günden güne azaldığına vurgu yapmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Robert D. Putnam, "**Bowling Alone: America's Declining SocialCapital**", Journal of Democracy, Volume.6 Number.1, January-1995.

ilişkilerimizden devraldığımız onca ilişkiyi sürdürmemizin ve davranış kurallarının kuşaktan kuşağa geçmesinin nedeni budur. Elimiz kolumuz adeta doğuştan bağlanmıştır (Dasgupta, 2011: 106, 107). İşte bu noktada sosyal sermaye kavramı doğuştan gelen bu yapıyı dönüştüren, toplumda saklı olan gömülü değerleri motivasyonu ile harekete geçirmeyi kendine görev edinmiş bir özelliği bünyesinde barındırmaktadır. Bu yüzden ağlar sosyal sermayenin en önemli bileşenlerinden birisidir⁷.

Fukuyama ağları ‘*sıradan piyasa işlemleri için gerekli olanların ötesine geçen, gayri resmi normları ve değerleri paylaşan bireysel aktörlerden oluşan bir grup*’ olarak tanımlanmaktadır⁸. Genel görüş ise ağların niteliği ve yoğunluğunun sosyal sermayenin düzeyinde önemli olduğudur (Tüysüz, 2011: 22). Burt bir ağın, birey için ifade ettiği değer ağdan ağa akış ne kadar özgün olursa o kadar büyük olacağını düşünür. Öte yandan bu özgünlük ise bireyin katkısından ya da bu katkıyı yapma kapasitesinden yani sırasıyla beşeri ve sosyal sermayeden kaynaklanmaktadır (Fine, 2011: 185). Bu noktada Bourdeiu sosyal sermayeyi iki şekle ayırmaktadır. Birincisi bireylerin ortak kaynaklara erişimini sağlayan ilişkilerin varlığı ikincisi ise bu kaynakların sayıca fazlalığı ve miktarıdır. Bourdeiu sosyal sermayeyi ekonomik kaynaklara ulaşımı doğrudan artıran bir unsur olarak görmekle beraber bu durumun kültürel sermayenin artmasına neden olacağını ifade etmektedir (Portes, 1998: 3,4). Diğer taraftan bilgi akışı eyleme geçilmesini kolaylaştırdığından, *enformasyon kanalları* sosyal ilişkilerin en önemli unsurudur. Rasyonel bir şekilde karar verebilmek için alternatiflerin bilinmesi ve hangi seçeneğin en iyi olduğunun hesaplanabilmesi gerekir. Ancak, bilgiye ulaşmak zaman kaybına yol açabilir. Oysa kişinin kendisine bu bilgiyi sağlayabilecek tanıdık bir çevresi (ağ-düzeneği) varsa, bilgiye ulaşmak daha az masraflı hale gelebilir⁹(Erselcan, 2009: 249).

⁷Kadın ve erkek girişimcilerin sosyal sermayeleri üzerine yapılan bir çalışmada kadınların erkeklere göre genel olarak daha homojen ağlara sahip oldukları ve özellikle ağ üyeleri olarak akrabalara dayanmalarının daha muhtemel olduğu anlaşılmıştır (Field, 2008: 93).

⁸Durkheim’a göre ‘Toplum asla yan yana konulmuş bir atomlar yığını olamaz. Daha ziyade üyeleri; değişimin yapıldığı kısa anları daha derin ve daha ileriye yayan bağlarla birleştirmiştir’ (Field, 2008: 16).

⁹Coleman sosyal sermayenin boşanma, ayrılma ya da göç gibi akrabalık bağlarında kopukluğa yol açan süreçler nedeniyle zayıfladığına inanmaktadır. Aileler akrabalarıyla, arkadaşlarıyla ve diğer tanıdıklarıyla varolan iletişim ağlarını arkalarında bıraktıklarında sosyal sermayelerinin değeri de düşmektedir. Putnam ‘göçün insanın toplumsal bağlantılarının çoğunu arkada bırakmaya zorlaması nedeniyle sosyal sermayenin değerini azalttığına’ dikkat çekmiştir (Field, 2008: 157, 158).

Sosyal sermayeden beklenen sonuç, ağa sürekli katılım sayesinde karşılıklı fayda birikimi olarak ekonomik ödül elde edilmesidir. Bu nedenle sosyal sermaye, sosyal bağlantılar aracılığıyla kapitalist toplumlarda ısrarla aranan kaynaklar anlamına gelmektedir (Seçer, 2009: 105). Bu noktada toplumda var olan sosyal dayanışma ağları esasen toplumbilimcilerin ve iktisatçıların nadiren hesaba kattığı gizli amartisörler olarak değerlendirilebilir (Rosanvallon, 2004: 102,103).

Özetle sosyal sermaye toplumdaki sosyal bağların ve vatandaşlık bağlarının artmasını sağlayarak devlete olan aidiyet duygularının artmasında önemli rol oynar. Bu yönüyle vatandaşlık bağları toplum tarafından genelleştirilmiş karşılıklı normları güçlendirir ve sosyal güvenin ortaya çıkmasına yardım eder. Bu tür ağlar, işbirliğini, iletişimi, saygıyı kolaylaştırmakta; ekonomik ve politik uzlaşma sağlandığında sosyal etkileşim ağları güçlenmekte, toplumdaki fırsatçılık azalmaktadır. Bu sayede toplumdaki "ben" duygusunun yerini "biz" almakta ve toplumsal kaynaklar kolektif yararlar için kullanılabilir hale gelmektedir (Putnam, 1995: 67).

1.3.2.Normlar

Sosyal sermayenin oluşmasında, uygulanmasında ve toplum içinde etkisinin görülmesinde normların etkisi büyüktür. Normlar grup içi bireylerin davranışlarını ya da gruplar arası ağ iletişim kurallarını belirleyen ve sosyal düzenin oluşturulmasını sağlayan yapılardır. Ağ üyelerinin birbirlerine nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen formel ya da informel kurallar olarak da ifade edilebilir. Normlar, literatürde sosyal sermayeyi oluşturan bir unsur olarak ele alınmasının yanısıra aynı zamanda paylaşılan güven ve karşılıklı duygusunun aracı mekanizması olarak da görülebilir. Normlar iki birey arasında olabileceği gibi kompleks ve ayrıntılı doktrinler de olabilmektedir (Tüysüz, 2011: 22).

Becker' e göre normlar bir grubun ortak değerleridir; bu değerler, bireysel tercihler olarak içselleştirilir ve böylece bireylerin davranışlarını etkiler. Becker'e göre toplumsal normlar sınırlı bilgi ve deneyime sahipken verdiğimiz rasyonel tepkinin adıdır (Fine, 2011: 90, 91). Normlar aynı zamanda inatçı bir yapı da gösterebilirler. İnsanlar gruba bağlılığı ve grup değerlerini başlı başına iyi bir şey olarak görürler ve işlevsiz oldukları ortaya çıksa bile onları terk etmektan hoşlanmazlar (Fukuyama, 2008: 82).

Sosyal sermayenin temel dayanağını oluşturan önemli bir faktör de sosyal normlardır. Hem Putnam hem de Coleman, sosyal normların sosyal sermayenin oluşması için vazgeçilmez olgular olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre sosyal normlar, informal bir sosyal kontrol biçimi sağlamaktadır. Böylece daha formel kontrol biçimleri ya da kurumsallaşmış yasal cezalara olan ihtiyaç azalmış olmaktadır. Sosyal normlar genellikle yazılı değildirler. Fakat sosyal yapıda beklenen sosyal davranışın belirlenmesinde veya sosyal olarak değer atfedilen davranış biçimlerinin neler olduğunun belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Emredici sosyal normlar, özellikle ileri derecede sosyal davranışların gelişmesinde ve aynı şekilde sosyal olmayan davranışların da önlenmesinde güçlü bir etkiye sahiptirler. Her iki düşünür de komşuluk ilişkilerinin geliştiği bölgelerde sosyal sermayenin yüksek olduğunu ve bu yüzden bu bölgelerde hem suç oranının düşük olduğunu ve hem de resmi politikalara olan ihtiyacın azaldığını ifade etmektedirler (Kapu, 2008: 272). Diğer taraftan sosyal normlara uyum derecesinin düşük olduğu yerlerde ilave hukuksal düzenlemeler işlem maliyetlerinin artmasına neden olacak ve dolayısıyla sürdürülebilir büyüme ve kalkınma konusunda motivasyonel güç (sosyal normların etkinliği) eksik kalmış olacaktır.

Kamu kuruluşlarının sosyal normlardan ve sosyal sermayeden nasıl yarar sağladıklarının en açık örneği askeri örgütlerdir. Bilinen bireysel ekonomik teşviklerin, savaşta insanların hayatlarını tehlikeye atmalarını sağlayamayacağı açıklıkla söylenebilir. Askeri örgütler bu sorunu bireysel teşvikleri kuvvetlendirerek değil, birey kimliğinin yerine grup kimliğini koyarak; gelenek, seremoni ve askerleri duygusal olarak kaynaştırmayı amaçlayan deneyimler vasıtasıyla grup kimliğini güçlendirerek çözerler. Birleşik Devletler Donanması acemilik eğitiminde acemilerin kendilerinden isimlerini kullanarak söz etmelerine dahi izin vermez, basitçe ‘denizci’ ismi kullanır. En güçlü bağlar, büyük şirketlere ya da ulus gibi soyut kavramlara karşı geliştirilmez; daha ziyade insanın kendi müfreze ya da mangasındaki nazarında korkak duruma düşmekten utanılan en yakınındaki asker grubuna karşı geliştirilir. Sadece bu grup bağlarının tekrar tekrar pekiştirilmesi bireylerin doğal ölüm korkularının üstesinden gelmelerini sağlayabilir (Fukuyama, 2008: 81).

Sosyal normların bireylerde içselleştirilmesi daha çok bireylerin kendilerini başkalarıyla karşılaştırmaları sonucunda şekillenmektedir. Kendinize yapılmasını istemediğiniz bir şeyi başkalarına yapmaktan kaçınır mısınız ve esas önemlisi başkalarının da bu norma uygun davranacağına güvenebilir misiniz? Hobbes’a göre bu öyle bir ilkedir ki yayınlanması, basılması, ilan edilmesi gerekmez. Çünkü

bütün dünyanın onayladığı bu doğa yasası tek bir cümleyle özetlenebilir: ‘ kendinize yapılmasının makul olmadığını düşündüğünüz bir şeyi başkasına yapmayın’ (Esmer, 1999: 24). Bu noktada toplumda informal kuralların içselleştirilmesi iç kontrol sistemi sağlayarak yasal cezalara olan ihtiyacı da azaltma görevini yerine getirmiş olmaktadır. Diğer bir deyişle ahlaki bilincin artmasıyla beraber sosyal normlara uyum derecelerindeki artış işlem maliyetlerinde de önemli bir düşüş meydana getirecektir.

1.3.3.Yaptırımlar

Yaptırımlar genel olarak ağ ilişkilerinin devamlılığını sağlamaya yönelik olarak grup üyelerinin belirlenen normlara uymasını sağlayan sosyal olgular olarak ifade edilebilir. Ağ içi ilişkileri teşvik eden pozitif yaptırımlar olabildiği gibi normların ihlali durumunda negatif yaptırımlar da uygulanmaktadır. Örneğin, New York mücevher piyasasında karşılıklı güveni tesis eden unsur yazılı kanunlar değil, grup içi belirlenen normlar ve uygulanan yaptırımlardır (Tüysüz, 2011: 22, 23). Coleman, sosyal sermayenin unsurları olarak *normlar ve etkin yaptırımları* da yine bireylerin kullanabilecekleri kaynaklar arasında sayar. Sosyal bir yapı içinde oluşmuş ve yerleşmiş bir takım normlar ve bu normlar doğrultusunda ortaya çıkan yaptırımlar, bazı pozitif eylemleri kolaylaştırırken, negatif sonuçlara yol açacak eylemleri kısıtlayacaktır. Normlar ve yaptırımlar “kişisel çıkarlara yönelik eylemlerin onaylanmaması, ortak yararlaraya yönelik eylemlerinse ödüllendirilmesi suretiyle” desteklenebilir (Erselcan, 2009: 249).

2.SOSYAL SERMAYE TÜRLERİ VE SOSYAL SERMAYE RASYONALİTESİ

2.1. Sosyal Sermaye Türleri

Sosyal sermayenin bağlayıcı, köprü kuran ve birleştirici sosyal sermaye olmak üzere üç farklı türünden bahsedilebilir.

2.1.1.Bağlayıcı (Dayanışmacı/Dışlayıcı) Sosyal Sermaye

Bağlayıcı (bonding) sosyal sermaye aile üyeleri, yakın arkadaşlar ile meslektaşlar, etnik ve dini grupların üyeleri gibi benzer insanların küçük grupları arasında var olan bağlılığı ifade etmektedir (Pennington, 2014: 171). Aynı zamanda bir bölgede yaşayan ve birbirleriyle ilişkilerinin yoğun olduğu insanların oluşturduğu, görece olarak içe dönük, sık tekrar eden uzun süreli ilişkiler içinde kurulan, karşılıklı güven, geliştirilen ortak normlar ve ilişki kalıplarının ortaya çıkardığı kapasiteye bağlayıcı (dayanışmacı) sosyal sermaye denilmektedir (Tüysüz, 2011:

20). Bu noktada aile ilişkileri¹⁰ya da aynı grupta uzun süre yaşamış olan kişilerin ilişkileri diğer bir deyişle birbirine benzeyen insanların oluşturduğu ilişkilerden ortaya çıkan sosyal sermaye türü bağlayıcı, yakın bağlara önem veren ya da dayanışmacı bazen de dışlayıcı olarak da değerlendirilebilir¹¹.

Geleneksel köy toplumu herkesin birbirini tanıdığı bir ortamda önce hane halkı, sonra hısım akraba ve nihayet köy ahalisi dışında kalanlara güven duymadan da yaşamını sürdürebilir. Hatta iyice içine kapalı bir cemaat için bu tutum daha işlevsel olabilir. İlkel ve arkaik toplumlarda orta yol yoktur; ya güven vardır, ya da güvensizlik. Oysa milyonların bir arada yaşadığı ama kimsenin kimseyi tanımadığı bir kent yaşamını tanımadıklarımıza da belli ölçüde güvenmeden devam ettirmek mümkün değildir. Aynı şekilde modern piyasa ekonomisinin de demokratik bir yönetim biçiminin de işlemlerini sağlayan önemli unsurlardan birisi karşılıklı güvendir (Esmer, 1999: 25). Bu noktada sosyal sermayenin önemli bir unsuru olan güven unsurunu inşa edebilmek için bağlayıcı sosyal sermayenin ötesinde köprü kuran sosyal sermayeye ihtiyaç bulunmaktadır.

2.1.2.Köprü Kuran (Bridging) Sosyal Sermaye (Destekleyici Sosyal Sermaye)

Köprü kuran ya da destekleyici sosyal sermaye enformasyonu yayan ve birbirinden farklı insanlar arasında olabilecek tanışları (acquaintances) birbirine bağlayan genelleştirilmiş güven ağlarını tasvir etmektedir (Pennington, 2014: 171). Köprü kuran sosyal sermaye insanların daha uzak çevrelerden kurdukları ilişkileri, birbirlerine benzemeyen insanların ortak amaçlar için bir araya gelmelerinden ortaya çıkan bir sosyal sermaye türü olarak ifade edilebilir. Köprü kuran sosyal sermaye gevşek bağlar olarak da ifade edilmektedir.

Bireyler yaşamları boyunca birçok sosyal sermaye türü elde edebilirler. Bu konuda, Pahl ve Spencer yakın bağların (bağlayıcı sosyal sermaye) çocukluğun erken dönemlerinde ve zayıf yaşlılık dönemlerinde fiziksel ve zihinsel destek sağlamak açısından çok önemli olduğunu, gevşek bağların (köprü oluşturan sosyal

¹⁰Marx'ın tarihsel materyalizm teorisi insanları birbirine bağlayan ara bağlara çok az önem vermiş yahut hiç önem vermemiştir. Aile en iyi ihtimalle sahiplenmenin ve kontrolün merkezi olarak görüldüğü için ele alınmamıştır (Field, 2008: 8).

¹¹ Son yıllarda klasik liberalizme yönelik komüniteryan eleştiriler bağlayıcı sosyal sermayedeki bir nisbi azalmaya işaret etmektedir. Dindeki, geleneksel değerlerdeki ve komünite dayanışmasındaki gerilemeyle ilgili endişeler bu kategoriye girmektedir. Ancak klasik liberal perspektiften tam da bu tip bir sosyal sermayedir ki; eğer amaçlarında ve değerlerinde farklılaşan insanlar arasında daha gevşek ve karmaşık destekleyici ilişkiler oluşacaksa yerinde tutulmalıdır (Pennington, 2014: 171, 172).

sermaye) yetişkinlik döneminin belirsizlikleri, değişimleri ve risklerini aşmada faydalı kaynaklar sağlayabileceğini ortaya atmıştır. Sonuç olarak kişinin hayatının farklı zamanlarında farklı sosyal sermaye türlerini elde edebilmesi ya da onlara erişebilmesi bireyin yaşam kalitesi için çok önemli olabilir (Field, 2008: 97).

Köprü kuran bağlarla genişletilmiş tanıdıkların içine ilk kez giren insanlar ‘çeşitliliği kontrol etmeyi’ öğrenme ihtiyacı duyabilir. Örneğin İngiliz iş adamları ve kadınları arasında akşam yemeğine çıkmak üzerine yapılan bir araştırma kültürel çeşitliliğe sahip olanların daha geniş ağlar oluşturmak ve böylelikle daha kapsamlı bilgi dolaşımından faydalanmak için sözlü diyalogun kaynaklarını daha fazla kullanabildiklerini göstermektedir. Bu anlayışı geçmişte kendi yakın bağlayıcı bağlarına dayanarak oldukça başarılı başa çıkma stratejileri geliştiren şehrin iç kesimlerindeki topluluklara ya da uzak bölgelerdeki ve adalardaki nüfusa uygulamak köprü kuran sosyal sermayenin gelişmesini sağlayacaktır¹²(Field, 2008: 192, 193).

Klasik liberal perspektiften köprü kuran sosyal sermayenin gelişmesi aktörler tarafından paylaşılan ahlaki çerçevenin nispeten zayıf olmasını gerektirir. İnsanların dinde, kültürel değerlerde ve kimliğin diğer veçhelerinde farklılaştığı ve kimliğin temelini evrilmekte olduğu yerde insanlar ortak amaçlar seti üzerinde anlaşamayacaklardır. Köprü kuran sosyal sermayenin gelişmesi aktörler tarafından paylaşılan ahlaki çerçevenin nispeten zayıf olmasını gerektirir. Köprü kuran sosyal sermayenin gelişmesi mecburen başka türlü farklı ve belki de çatışan moral kodları olan aktörler tarafından paylaşılabilir, başkalarına tolerans, sözleşmelere uyulması ve özel mülkiyete saygı gibi zayıf bir ahlak kodları (‘ince’ ahlak kuralları) setini gerektirmektedir¹³ (Pennington, 2014: 173, 174).

¹²Bağlayıcı ve köprü oluşturan sosyal sermaye arasındaki temel ayrım yaygın bir şekilde kabul edilmiştir. Bazıları Putnam ve Woolcock’un geliştirdiğinden farklı bir terminolojiye başvurmuşlardır. Mesela Nan Lin güçlü bağlar ve zayıf bağlar ayrımını yapmıştır. Lin’in terminolojisi Mark Granovetter’in iş arayan gençler arasında yaptığı önceki çalışmalarını izler. Bu çalışmalara göre ailenin ve yakın arkadaşların zaten belirgin olduğu mesleklerde ve firmalarda güçlü bağlar iyi bir iş kaynağı olurken, zayıf bağlar yeni alanlarda iş bulurken önemli olmaktadır. Lin’e göre benzerleriyle ilişki kurma prensibine uyan güçlü bağlar birbirine benzeyen insanları bağlarken, zayıf bağlar farklı sosyal ve kültürel geçmişlerden gelen insanları bir araya getirir (Field, 2008: 93).

¹³Ticari mübadele bağlamı farklı bir ahlak türünü gerektirmektedir. Smith, ticari etiğin aileyi veya diğer mahrem bağları işgal edeceği görüşünde değildi ve açıkça insanların daha mahrem ilişkilerinde ticari ilişkilerinde olduğu şekilde davranırlarsa tasvip görmeyeceklerine inandı. Bu noktada Smith erdemli davranışın kendiliğinden doğacağını çünkü diğerleriyle işbirliği yapmanın

‘İnce’ ahlak kuralları kültürel değerlerde farklılaşmalar arasındaki çatışmayı minimize etmek için olduğu kadar, ticaret için de elzemdir, çünkü mübadelelere konu olan çoğu insan ya birbirlerini hiç tanımıyordu veya bir alıcı ile satıcı arasındaki ilişkide olduğu gibi nispeten gayri şahsi bir ortamda biliyordu. İnsanlar arasındaki temasların ‘zayıf’ türden olduğu yerde ilgili aktörlerin ‘daha kalın’ ahlaki karakterini (onların kiliseye veya camiye gitme dereceleri gibi) detaylı olarak değerlendirmek mümkün değildir, çünkü ilgili enformasyon maliyetleri aşırı derecede yüksektir. Ticari mübadele durumlarında bir kişinin en uygun karakter yönleri nispeten minimaldir veya ‘ince’dir, kar veya zarar hesaplarına katkıları veya sözleşmelere uyma isteklilikleri gibi kriterler de bu açıdan değerlendirilebilir ¹⁴(Pennington, 2014: 174).

2.1.3. Birleştirici Sosyal Sermaye

Birleştirici sosyal sermaye, bireyler ve gruplar arasındaki hiyerarşik yapı olarak nitelenen (sosyal statüler, güç ve servetin eşitsiz dağılımı vb.) ilişkiler veya tamamlayıcı ilişkiler ile ilgilenmektedir (Tüysüz, 2011: 21). Genel olarak insanların gücü ve yetkiyi elinde tutanlarla olan ilişkilerini ifade etmektedir. Birleştirici sosyal sermaye için, yöneten grup ile yönetilen grup arasındaki ilişkiler ya da idareci ve çalışan arasındaki bağlantılar örnek olarak verilebilmektedir. Son yıllarda yönetim kavramının yerine yönetim kavramına daha çok önem verilmesi dikey ilişki ağlarının önemini azaltarak yönetenlerle yönetilenler arasında karşılıklı saygı, sadakat ve güvene dayalı olarak gelişen yatay ilişki ağlarını güçlendirmiş, dolayısıyla birleştirici sosyal sermayenin önemini artırmıştır. Bu da şüphesiz hem şirketlere hem de devlete olan aidiyet duygularının gelişmesinde ve bunun sonucunda ortaya çıkan işbirlikçi davranışların oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır.

herkesin menfaatine olacağını bu sebeple de dürüstlüğün en iyi politika olduğunu ifade etmektedir (Pennington, 2014: 175, 176).

¹⁴ Ticaretin yükselmesi tarafından meydana getirilen daha ince bir ahlaki çerçeve geliştirme ihtiyacı Adam Smith ve Hume’ün amaçlarından birisiydi. Smith yakın aileden arkadaşlara, daha uzak akrabalara, tanıdıklara ve nihai olarak yabancılara doğru gidişten hasıl olan ortak merkezli sempati halkalarını tasvir etti. Bu durum insanların bütünüyle yabancılara aile ve arkadaşlar kadar ihtimam göstermemekle ahlaki zaaf içinde olması demek değildir. Daha ziyade Smith’in bakış açısından karakterlerini genellikle bilmediğimiz kimselere yönelik hisler muhteva ve yoğunluk bakımından daha zayıf iken; aşkı, arkadaşlığı ve nefreti kapsayan yoğun sempati duyguları, mecburen haklarında ayrıntılı kişisel bilgi sahibi olduğumuz kimseler için saklanır (Pennington, 2014: 174, 175).

Bu perspektiften bakıldığında sosyal sermaye hem dengeleyici hem de birleştirici bir kavram olarak varsayılmaktadır. Sürekli tekrarlanan işbirlikçi davranışlar kullanılabilir sosyal sermaye birikimini artırmaktadır. Yüksek sosyal sermaye seviyesi de sosyal işbirlikçi davranışların sürdürülmesine imkan tanımaktadır. Kısa ve uzun vadede sosyal sermaye ve işbirlikçi davranışlar birbirlerinden beslenerek gelişme göstermektedir (Boix ve Posner, 1998: 686, 687). Bu noktada takım ruhu kavramı ve bunun nasıl işletileceği önemli hale gelmektedir. Özellikle firmaların takım ruhu ve sadakat gibi dinamiklere yararlı bir iç kültür geliştirme nisbi kapasitesi, firmaların ürünleri rekabetçi bir şekilde sağlama kabiliyetlerinde anahtar faktördür. Her başarılı iş girişimi, bir tarafta işçilerle idareciler arasında aşırı arkadaşça bağların tehlikeleri ile diğer tarafta aşırı derecede mesafeli ve gayri şahsi süreçlerden doğan sadakat kaybı arasında hassas bir denge kurmak zorundadır (Pennington, 2014: 187).

2.2.Sosyal Sermaye Rasyonalitesi: Toplum-Piyasa Uzlaşması

Günümüzün postmodern dünyası geleneksel değerlerin erozyona uğradığı, ezberlerin bozulduğu, başarıyı her şeyin ötesinde gören bir yaklaşımı empoze etmektedir. Ulrich Beck, ‘kişisel gelişim ve başarı’ ahlakının en güçlü akım olduğu bir çağda yaşadığımızı ileri sürmektedir. Beck’e göre Batılı sanayileşmiş toplumların temelini oluşturan ortak kimlik ve anlamın kaynakları aile, ulus, devlet, etnik köken, sınıf ve meslek tükenmiştir; bunlar artık bireysel güvenlik ve toplumsal bütünleşme sağlamamaktadır. Beck’in tezi tek başına bowling oynamanın aslında bireyselleşme ve sosyal ilişkilerin bireyselleşmesinde görülen artışın bir ürünü olduğunu ileri sürmektedir. Postmodern şartlar sosyal sermayeye karşı artan akademik ve daha geniş çaplı ilgiyi açıklayabilir (Field, 2008: 131, 132).

Sosyal sermaye günümüzün postmodern dünyasının çelişkilerine karşı toplumsal dayanışmanın artırılmasına uygun bir zemin hazırlayan ilişkisel bir kavram olarak anlaşılmalıdır. Sosyal sermaye yalnızca bireylerin diğerleriyle bağlar oluşturdukları hallerde değil aynı zamanda grubun ortak değerlerini içselleştirdikleri yerlerde kaynaklara erişim sağlar. Bu nedenle kavramı ilişkilerin bir özelliği olarak görmek mümkündür. Bu belki de Coleman’ın sade bir biçimde bireyci sistemini takip etmekten çok Durkheim’in sosyal dayanışmayla ilgili kaygılarına dönüşün bir işareti olabilir (Field, 2008: 202). Durkheim tarafından da *organik dayanışma* toplumu olarak adlandırılan modern toplum, bireyi yalnızlaştırdığı için kimi açmaz ve sorunlar içerdiği, anomi ve yabancılaşmaya yol açtığı için de sürekli eleştiri konusu olmuştur (Şan, 2007: 71). Emil Durkheim’in anomi diye tanımladığı yaklaşıma göre insanlar kendilerini diğer

insanlara bağlayan kuralların yokluğunda keskin kaygı duymaktadırlar (Fukuyama, 2005: 22). Bu yüzden insanların başkalarıyla işbirliği içerisinde olma ihtiyacı bilinçli ya da bilinçsiz bir çabanın ürünü olabilmektedir. Putnam, insanların akrabalık ilişkilerine dayanmadan örgütler oluşturabilmesine yatkın olması durumunu kendiliğinden sosyalleşme¹⁵ olarak ifade etmektedir (Fukuyama, 2005: 116, 117). Bu noktada sosyal sermaye kavramının sadece piyasa yanlısı bir kavram olmadığı toplumsal ve kültürel boyutlarının olduğu gerçeğini de unutmamak gerekir. Sosyal sermaye bireyin içine doğduğu genel kültürden aldığı somut ve soyut değerler bütünü ile bireylerin paylaştıkları duygu, düşünce, davranış ve inançlarından oluşan kalıplar, normlar ve değerlerin toplamını tek bir potada eritmektedir. Kısacası sosyal sermaye bireysel kültürün toplumsal kültürle bütünleşmesinin gerçekleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Aktan ve Tutar, 2007).

Sosyal sermaye kavramının kullanılması demek ekonominin ekonomik olmayana bağımlı olduğunu ve ondan etkilendiğini kabul etmek demektir. Sosyal sermaye piyasa-devlet karşıtlığının oluşturduğu neo-liberal gündeme hem analitik hem de siyasi bir alternatif bulma arayışını ifade etmektedir (Fine, 2011: 54, 59). Günümüzde sosyal sermaye kavramına ilgiyi artıran sebeplerden birisi de sosyal sermayenin adı üzerinde sosyal bir içeriğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu da sosyal ağların harekete geçirilmesiyle sağlanmaktadır. Sosyal sermaye fiziksel sermayenin aksine beşeri sermayede olduğu gibi kullanıldıkça artan bir yapıya sahiptir. Diğer bir deyişle sosyal sermaye kolektif eylemin hem girdilerini hem de çıktılarını oluşturmaktadır. Sosyal etkileşimler karşılıklı yarara dayalı sonuçların üretilmesine imkan sağlamakla beraber, bu tür etkileşimlerin miktarı ve kalitesi sosyal sermayenin daha da artmasına neden olacaktır. Bu noktada sosyal sermaye ‘Robinson Crusoe’ ekonomisinde olduğu gibi sadece iki kişi arasında sınırlı kalmayacaktır. Burada sosyal sermayenin kamusal bir mal olma özelliği ortaya çıkmaktadır (Chou, 2006: 892).

Sosyal sermayenin genellikle kamusal bir mal olarak nitelendirilme çabası belki de sosyal sermayenin içinde bulunduğu toplumun kaynaklarından beslenmesiyle açıklanabilir. Yeni iktisat sosyolojisi alanında çalışmaları bulunan Mark Granovetter (1985, 1992) iktisadi alanın toplumsal, kültürel, politik ve bilişsel süreçler içerisine gömülü olduğunu öne sürmektedir. Granovetter’a göre öncelikle

¹⁵Kuzey İtalya’da Güney İtalya’ya göre kendiliğinden sosyalleşme seviyesinin daha fazla olduğu ve bu yüzden Kuzey İtalya’da sosyal sermayenin daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (Fukuyama, 2005: 116, 117).

iktisadi eylem toplumsal ilişkiler ağı içine gömülüdür. İkinci olarak, iktisadi eylem hem iktisadi hem de iktisadi olmayan amaçlar peşinde koşar. Üçüncü olarak da iktisadi kurumlar toplumsal olarak inşa olurlar (Yılmaz, 2012: 11,12). Bu noktada Granovetter'in gömülülük (embeddedness) kavramından yola çıkılırsa sosyal sermaye kavramı piyasa ile toplum arasında oluşan mesafeleri yakınlaştırma işlevini görev edinmekte; diğer bir deyişle toplumun kendine yaklaştırılması amacına hizmet etmektedir.

Toplumun kendine yaklaştırılması dar anlamıyla (sabit ve kapalı mikro-kolektivitelerin oluşturulması olarak) algılanmamalıdır. Aksine toplumun kendine yaklaştırılması, geçici ve sınırlı aidiyetlerin çoğaltılmasından geçer. Bu çoklu toplumsallaşma, toplumsallık biçimlerinin çoğulluğu bireysel özgürlüğe getirilen bir kısıtlama değil, aksine her bireyin özgürlüğünün genişletilmesidir. Refah devleti Pazar etkilerinin telafi edilmesi ve düzeltilmesi yoluyla toplumsal olanın içine ekonomik olanın yeniden dahil edilmesi hareketine denk düşer. Refah devletinin krizi esas olarak bu yeniden dahil edilmiş ilkelerinden çok yapılaşmış biçimine bağlıdır. Dayanışma yaratan mekanizmalar soyut, biçimsel ve okunamaz hale gelmiştir. Bürokratik süreçlerin gelişimi ve toplumsal düzenlemelerin artan yükü bu soyutlamadan beslenmiş ve yanıt olarak bu soyutlamayı ikiye katlamıştır. Bu nedenle göreceli verimlilikte düşüş ortaya çıkmıştır. Ekonomik olanla toplumsal olan arasındaki temel aracı olan refah devleti sonuç olarak çok uzaktan işler olmuş, toplumun üzerine daha çok yüklenmektedir. Bireysel olanla toplumsal olan arasında açtığı dolambaçlı yol giderek büyümüştür. Sosyal sermaye bireysel olanla toplumsal olan arasındaki bu mesafenin toplumu kendine yeniden yaklaştırmakla mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Bu noktada toplumun dokusunu sıkılaştırmak toplumsal yapılanmaya aracılık eden mekanları çoğaltmak, bireyleri doğrudan dayanışma ağlarına yeniden dahil etmek gerekmektedir (Rosanvallon, 2004: 100-103).

Özellikle günümüzün postmodern toplumu toplumsal sorunları tek boyutlu bir yaklaşımla çözme konusunda sıkıntılar yaşamaktadır. Sosyal sermaye kavramı heterojen bir yapıya sahip olmasından dolayı toplumsal sorunları çözme noktasında farklı toplumsal ağları bir araya getirme yeteneğine sahip olduğu gibi aynı zamanda informel kurallara verdiği önem sayesinde bazen devlet ile birey arasında, bazen yönetenlerle yönetilenler arasında köprü kuran bazen de toplumdaki yakın bağların önemine dikkati çekmektedir. Sosyal sermayenin bu tür özellikleri şüphesiz toplumun kendine yeniden yaklaştırılması konusunda çok önemli görevler üstlendiğini çok net ifade etmektedir. Bu noktada sosyal sermaye öğretisi din, ahlak gibi informel kurumların etkinliğinin daha da artırılması

gerektiğine işaret etmektedir. Fukuyama'nın da ifade ettiği gibi toplumun içine gömülü olan din, ahlak gibi kavramların hiç de modası geçmiş kavramlar olmadığı her geçen gün daha iyi algılanmaktadır.

2.3. Sosyal Sermayenin Oluşturulmasında Devletin Rolü

Sosyal bilimler literatüründe devlet ile bireyler arasındaki ilişkiyi birçok araştırmacı farklı açılardan açıklamaya çalışmıştır. Örneğin Eflatun “ İnsanlar neyse devletler de odur” demiştir. Aristo ise yönetenlerin işlerinde bağımsız olmadıklarını aksine yönetilenlerin sunduğu hamur ile sınırlı olduklarını şu güzel benzetmeyle anlatmıştır: “Yönetilenler kaval üreticilerine benzetilebilir; yönetenler ise kavalı yapanların yaptığını kullanan kaval çalıcılar gibidir”. Öyle ya kavalcı kavalı pek güzel de çalabilir, berbat bir şekilde de ama eninde sonunda eline verilen kavalın özellikleriyle kısıtlıdır. Toplumun yöneticileri de kendilerine sunulan malzemeyi iyi ya da kötü kullanabilirler ama bu malzemenin (özelde siyasal kültürün, ama daha genelde de yaygın kültürün) getirdiği sınırların dışına çıkmak kolay olmamaktadır (Esmer, 1999: 28).

Bu perspektiften bakıldığında hem devlet hem de bireyler sosyal sermaye oluşumuna farklı zamanlarda farklı motivasyonlarla yarar ya da zarar verebilirler. Burada geçmişten gelen sosyo-ekonomik yapı ve kültür kadar harekete geçirilen ya da geçirilemeyen toplumsal kaynakların önemi ortadadır. Bazen devlet müdahalesi sosyal sermayenin oluşumuna zarar verebilirken bazen de bireylerin tek başlarına yükünü çekemeyecekleri konularda da devlet müdahalesi de zorunlu hale gelebilmektedir.

Öncelikle devletten sağlık ve eğitim gibi alanlarda kaynak dağıtımına daha genel biçimde müdahale etmesi beklendiği ölçüde sosyal sermaye bir politik aracı temsil etmektedir. Sosyal sermayeyi destekleyen politikalar toplumun genel refahını doğrudan etkileyecektir (Field, 2008: 176). Coleman, devlet müdahalesinin işleri iyileştirmekten çok kötüleştireceğinden şüphelenmektedir. Çünkü sosyal sermayenin özü bireyler tarafından özgürce gerçekleştirilen faaliyet ve ilişkilerden oluşmasıdır ve sadece hükümet araya girip onların yerini aldığı zaman zarar görür (Field, 2008: 171).

Diğer taraftan çağdaş komüniteryanlar piyasalara ve piyasa benzeri süreçlere aşırı güvenmenin her toplumun işleminde esas olarak sosyal sermayeyi bozduğunu ve piyasa ekonomisinin kendisini muhafaza etmek için gerekli ahlakların fiilen altını oyduğunu ileri sürer. Bir taraftan piyasaların eğer etkin bir şekilde

işleyeceklerse devlete ihtiyaç duyduğu ve bir regüle edilmemiş veya serbest piyasa sistemini takibin hayali olduğu ileri sürülür. Diğer taraftan komüniteryanlar sosyal sermayeyi korumak için ticari etiğin farklı işleyiş normlarına dayanan kurumlar tarafından dengelenmesi gerektiğini iddia eder. Bu görüşe göre aktif veya muktedir kılan (enable) devlet eylemi daha fazla komünite merkezli normlar için bir yol sağlar ve sosyal dokuyu muhafaza eden davranışsal özellikleri inşa etmeye yardımcı olabilir (Pennington, 2014: 157, 158).

Fukuyama'ya göre ise sosyal sermayenin geliştirilmesinde devletin önemli bir rolü vardır ve devlet eğitim yoluyla sosyal sermayenin yaratılmasında doğrudan sorumludur. Eğitim ve öğretim kurumları sadece beşeri ve sosyal sermayeyi geliştirmemekte ayrıca sosyal normları ve etik kurallarını da topluma enjekte etmektedir. Doktorlar sadece tıp eğitimi almamakta bunun yanında Hipokrat yemini ve öğretisini de öğrenmektedirler. Devlet, rüşvet ve usulsüzlüklere karşı bürokratlarını yetiştirmeli ve eğitmelidir. Toplumda adalet ve hukukun üstünlüğü gibi kavramların önemi yine devlet tarafından korunmaktadır. Mülkiyet hakkı ve toplum güvenliğini sağlayarak, etkili bir kamu hizmeti vererek devlet, sosyal sermayenin geliştirilmesinde asli vazifesini yerine getirmiş olacaktır. Aksi durumda, mafya türü yasal olmayan yapılanmalar ortaya çıkabilecektir (Tüysüz, 2011: 28). Bu durumda toplumda yasal olmayan yapıların varlığı toplumda güven erozyonuna yol açacak, dolayısıyla karşılıklı güvene dayalı kolektif davranışlar azalacak dolayısıyla da ekonomik işlem maliyetleri artacaktır. Bu noktada sosyal sermayenin nasıl kullanıldığı önemli hale gelmektedir.

Diğer taraftan devlet sosyal sermayeyi gerçekleştirmek adına sivil topluma bir oyun alanı açarken farklı çıkar gruplarının rant kollama çabalarına da izin vermemelidir. Bu noktada sivil birliklerin siyasete sarılması ister devlet siyaseti bakımından üyelerinin menfaatlerini geliştirmek isterse devletten finansal destek sağlamak için olsun, bir saf iyi olmaktan uzaktır. Organize grupların siyasete artan katılımını tercih etmek bu grupların kolektif eyleme girişmek için iyi bir yerde olamayanlar üzerindeki potansiyel etkisini ihmal etmektedir. Örneğin işçi sendikaları, iş dernekleri ve mesleki dernekler, gönüllü katkılar istediklerinde ve üyelerine hizmetler sağladıklarında faydalı olabilirler. Fakat bu birlikler, tüketiciler ve vergi mükellefleri pahasına sübvansiyonların rekabet üzerinde kısıtlamaların ve kayırcı devlet regülasyonlarının peşinde organize siyaset alanına girdiği zaman tüketiciler ve vergi mükellefleri sayıca daha kalabalık ve daha küçük bir paya sahip olduklarından, bu birliklerin bu tür davranışlarına karşı nispeten daha zor organize olabilir. Ancak mülkiyet haklarını garanti eden ve insanlara kendi güvenilirliklerini diğerlerine işaret etmek için müşevvikler

sağlayan bir kuşatıcı çerçeve bağlamında, çok sayıda bireyin ve organizasyonun rekabet eden ekonomik ve kültürel pratiklere girme ve çıkma kararları yoluyla keşfedilebilir (Pennington, 2014: 201-205).

Sonuç itibariyle sosyal sermayenin oluşturulması kadar yönetimi de bir o kadar önemlidir. Çünkü sosyal sermaye devlet müdahalelerine karşı duyarlıdır. Fukuyama'ya (1995) göre 'sosyal sermaye bir mandal gibi bir yöne diğer yöne olduğundan daha kolay döner, onu yeniden inşa etmeye çalışan hükümetlerin çabalarından çok hükümetin faaliyetleriyle zarar görür'. Bu nedenle sosyal sermayenin artması ve demokrasinin çalışması için en önemli gereksinim toplumda 'karşılıklılık normlarının ve sivil müdahale ağlarının' varlığıdır (Akdoğan, 2006: 179). Bu noktada devlet sosyal sermayenin oluşturulmasında uygun oyun alanını açarak tamamlayıcı bir rol üstlenebilir. Aynı zamanda demokratik mekanizmaların güçlendirilmesi, insanlardaki potansiyel bilgi ve birikimin ortaya çıkmasını sağlayacak projeler geliştirme, inovasyona dayalı kamu yönetimi anlayışı, insanların kendilerini daha iyi ifade etmesini sağlayan imkanların artırılması aynı zamanda gelir dağılımındaki bozuklukların azaltılması karşılıklı güvene dayalı işbirlikçi davranışların güçlendirilmesi, sağlıklı işleyen bir adalet sistemi sürdürülebilir bir sosyal sermaye anlayışının oluşumuna zemin hazırlayabilir.

3.SONUÇ

İnsanların bilgi, birikim ve yeteneklerinin sınırları vardır. Sosyal sermaye kavramı bireyin toplumsallaşmasını sağlayarak karşılıklı güvene dayalı yatay ilişki ağlarını harekete geçirerek toplumdaki işbirlikçi davranışların artmasına sebep olmaktadır. Böylelikle sosyal sermaye toplumsal başarı için gerekli olan kaynakları harekete geçiren yüksek bir motivasyon gücüne sahip bir kamusal mala dönüşmektedir. Diğer bir deyişle sosyal sermaye toplumu birbirine bağlayan bir tutkal olarak görülebilir.

Diğer sermaye türlerinde olduğu gibi kişilerin tek başına sosyal sermayeye sahip olmaları mümkün değildir. Sosyal sermaye esasında diğer sermaye türlerinden arta kalan yerleri dolduran tamamlayıcı bir özelliğe sahiptir. Bu noktada sosyal sermaye ağlar, gelenekler, kurumlar, sivil toplum ve ailelerden oluşan toplumsal yapının katma değer yaratacak şekilde organize edilmesini sağlamaktadır. Özellikle karşılıklı güven ilişkilerinin derecesi ve toplumsal ahlak anlayışı sosyal sermayenin hangi tarafa doğru yöneleceğinde önemli bir faktör olmaktadır.

Sosyal sermaye bazen birbirine benzeyen insanları bazen birbirine benzemeyen insanları bir araya getiren hem kişiler arasında hem devletle birey arasında

köprüler kuran birleştirici bir yapıya sahiptir. Sosyal sermaye etkin bir şekilde kullanıldığı takdirde insanlara yeni fırsat ve vizyon sunan yenilikçi yapılara imkan sunmaktadır. Fakat sosyal sermaye iyi yönetilemediği takdirde birtakım yasa dışı yapılanmalara zemin hazırlayabilecektir. Diğer taraftan sosyal sermaye günümüzün postmodern dünyasının çelişkilerine karşı toplumsal dayanışmanın artırılmasına uygun bir zemin hazırlamaktadır. Yani sosyal sermaye piyasa ile toplum arasında açılan mesafeleri yakınlaştırarak sosyal normlara ve karşılıklı güvene dayalı işbirlikçi eğilimlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Böylelikle toplumda gömülü olan din, ahlak gibi kurumların postmodern toplumda da ne kadar önemli olduğu gerçeğini insanlara hatırlatmaktadır. Aynı zamanda sosyal sermaye sosyal normların önemine vurgu yaparak işlem maliyetlerinin azaltılmasında ve dolayısıyla sürdürülebilir büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında çok önemli bir rolü de yerine getirmektedir.

KAYNAKLAR

Akdoğan, Argun, '*Siyasal Kültür ve Sosyal Sermayenin Karşılaştırılması: Türkiye İçin Bazı Çıkarsamalar*', Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (12) 2006, ss. 162-187.

Aktan, Coşkun Can & Hilmi Çoban, '*Kamu Maliyesine Güven ve Ekonomik Anayasa*', Çimento İşveren Dergisi, Kasım, 2007, ss. 4-11.

Aktan, Coşkun Can & Hasan Tutar, '*Bir Sosyal Sermaye Olarak Kültür*', 2007, <http://www.canaktan.org/felsefe-sosyo/kultur/tipoloji.htm> (14.9.2015).

Boix, Carles & Posner Daniel N., '*SocialCapital: Explaining Its Origins and Effects on Government Performance*', 1998.

http://web.mit.edu/posner/www/papers/social_cap_explain.pdf (27.5.2015).

Chou, Yuan K., '*Three Simple Models of Social Capital and Economic Growth*', The Journal of Socio-Economics 35 (2006) 889-912, http://www.vwl.tuwien.ac.at/hanappi/ageso/rp/chow_2006.pdf (15.7.2015).

Dasgupta, Partha, İktisat, Dost Kitabevi Yayınları, Kültür Kitaplığı: 108, İktisat:3, Ankara, Eylül, 2011.

Dasgupta, Partha, '*The Economics of Social Capital*', 1st Teaching Workshop on Environmental Economics for the Middle East and North Africa December 5-16, 2005 - ICTP, Trieste, Italy, ss.1-39, http://users.ictp.it/~eee/workshops/smr1684/a_dasgupta_2.pdf (25.6.2015).

Erselcan, Feray, ‘*Disiplinlerarası Ortak Bir Çalışma Alanı Olarak Sosyal Sermaye*’, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2009, Cilt: 35, Sayı: 2, 248-256.

Esmer, Yılmaz, ‘Devrim, Evrim, Statüko: Türkiye’de Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Değerler’, TESEV Yayınları: 7, Acar Matbaacılık, 1999.

Field, John, Sosyal Sermaye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çevirenler: Bahar Bilgen, Bayram Şen, Baskı ve Cilt: Sena Ofset, 2. Baskı, İstanbul Haziran-2008 .

Fine, Ben, Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı, Bin Yılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler, İngilizceden çeviren: Ayşegül Kars, Yordam Kitap: 121, Baskı: Pasifik Ofset, 1. Basım, Şubat, 2011.

Fukuyama, Francis, "*Social Capital and CivilSociety*", IMF Working Paper, WP/00/74., 2000, ss. 1-18.

Fukuyama, Francis, Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması, Çev:Ahmet Buğdaycı, Şefik Matbaası, 3. Basım İstanbul, 2005.

Fukuyama, Francis, Devlet İnşası, 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim, Türkçesi: Devrim Çetinkasap, Remzi Kitabevi, 4. Basım, İstanbul, Nisan 2008.

Iyer, Sriya, Michael Kitson& Bernard TOH, ‘*SocialCapital, Economic Growth and Regional Development*’, Regional Studies, Vol. 39.8, pp. 1015–1040, November 2005,

<http://www.econ.cam.ac.uk/people/faculty/si105/RES398P001.TP.pdf>
(17.3.2015).

Kapu Hüsnü, ‘*Sosyal Sermaye ve Organizasyonların Öngörü Yeteneğini Geliştirme Gücü*’, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 1, 2008, ss.259-288.

Koç, Aylin, ‘*Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yatay Kesit Analizi ile AB Ülkeleri Üzerine Bir Değerlendirme*’, Maliye Dergisi, Sayı 165, Temmuz-Aralık 2013, ss.241-258.

Pennington, Mark, Sağlam Politik Ekonomi, Klasik Liberalizm ve Kamu Politikasının Geleceği, Çeviren: Atilla Yayla, Liberte Yayınları/179, Tercan Matbaası, 1.Baskı, Mayıs 2014, Ankara.

Portes, Alejandro, ‘*Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology*’, Annu. Rev. Sociol. 1998. 24:1.24, 1998.

Putnam, Robert D., "*Bowling Alone: America's Declining Social Capital*", Journal of Democracy, Volume: 6, Number: 1, January-1995.

Rosanvallon, Pierre, Refah Devletinin Krizi, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Şubat, 2004.

Seçer, Barış, '*İşgücü Piyasasında Sosyal Sermaye*', Kamu-İş; C:10, S:3/2009, ss. 103-130.<http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1034.pdf> (15. 4.2015).

Şan, Mustafa Kemal, '*Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği*', Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, Cilt: II, Sayı: 1 2007, ss.70-95

Tüysüz, Nurettin, Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması, T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayın No: 2827, Kasım 2011

Yılmaz, Feridun, '*İktisat, Kurumsal İktisat ve İktisat Sosyolojisi*', Sosyoloji Konferansları No: 45 (2012-1) / ss. 1-17.

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iuoskon/article/viewFile/1023018510/102301773>
1 (17.9.2015).